

A TÉKOZLÓ FIÚ

— Teljes öntudatnál van — mondta az orvos. — Nyugodtan bemehet nagyságod. A szíve rossz, de az húsz éve rossz és még eltarthat további húsz esztendeig.

A jövevény, ötven év körüli őszülő férfi, benyitott a másik szobába.

A meszeltfalú, boltos mennyezetbe összehajló kis szoba tiszta és derűs volt. A falakra finom csipkeárnyakat terített az áradó sugárzás. Az árnyékfoltok alatt holt árnyékok figyeltek: régi, akaratos férfiarcok, régi, akarat nélküli asszonyarcok. Kis írószék két gyertyatartója közt ezüst rámban arckép állt. Alatta friss virágcsokor mosolygott. A kép azt a szép, apollóarcú fiút ábrázolja, aki innen egyszer rég gazdagon elindult és most koldusként hazaérkezett.

— Kezét csókolom, édesanyám — mondta a férfi csendesen. Úgy, mintha tegnap ment volna el.

A beteg asszony régimódi karosszékben ült. Ezüstkoronás öreg feje magasra nyúlt.

— Szervusz, Tamás — felelte halkán. Nem ujjongott, nem sírt. — Ül le.

Tamás lehajolt, kezét csókolt. Aztán megcsókolta az öregasszony fehér homlokát. Aztán széket húzott és leült.

Rongyos volt.

Hasadt kaucsukgallérban lógott a nyaka. Inge piszkos volt, bekecse vedlett, alatta nyútt nyári nadrág. (Csak március volt még.) És rettenetes cipők. És a tisztátalanság rossz szaga.

— Tegnap érkeztem — kezdte fáradtan.

Az öregasszony a két gyertya közé nézett, ahol kipirult most a jácintcsokor a Tamáska képe alatt.

— Rossz dolgom volt — mondta az ember —, írtam ezt... beteg vagyok...

Kutatva nézte az asszony arcát. Mikor már minden elveszett, hangulatot keresett, zsinórt, amit meg lehet fogni és széthúzni vele az elfásult közöny szürke leplét.

— Higgye el, édesanyám, éheztem is már...

Felállt, a szoba megforgott körötte. Megállt az apja képe előtt, beszagolt az ablak virágai közé, kinézett a kertre és lopva körülbábrált és csodálatos volt: tekintete nyomán elnémult a derű s a régi képek a falon egyszerre előrenéztek elfordított arccal.

— Kórházban feküdtem, elpusztulhattam volna valahol egy kert alatt, de nem lehet, higgye el... nem lehet. — Megállt, tűnődött. — Az a rögeszme tört belém — folytatta —, hogy csak itt, csak itthon... meghalni is csak itthon lehet. Gyermekek lesz az ember, ha megvénül. — Szóról-szóra lépve akadozva botorkált. — Édesanyám hogy van? — kapott élénkebb

útra. — Mondta az orvos, hogy jól, csak fárasztja a beszéd. Hát ne beszéljen. Nem várt, úgy-e? Azaz hogy várt, hiszen írtam, hogy jövök. Hát... itt vagyok.

Visszaült a székre. Söhajtott. Nézte a meszes fehér padlót maga előtt. Tovább beszélt.

— Rég is megtörtént, éjjel, magányos pillanatban, hirtelen behullott a tudatomba egy itteni hang, valami régi illat, egy emlék, vágy, vagy fájás. Eh, neuraszténia! löktem félre a gyöngeséget s az élet rongyolódott tovább. De tavaly óta betegség rothad itt. Mánia. Ahogy lehúnytam szemem, abban a pillanatban elém állt az itthon. Minden éjjel ez a ház, ez a kert, apám, anyám... Legtöbbször szemrehányó, bús, vádoló arcuk. Ha mondani kezdtem a nyomorúságom, otthagytak, vagy felébredtem, sírva is, de mindig keserű reménytelenségbe verve.

Az asszony hallgatott. A férfi is egyideig. Arca búsnak, de őszintének tűnt. Hangja fakó volt, beszéde fáradt, kihagyó.

— Szegény apám — folytatta. — Tíz éve, hogy meghalt; ó, azok az idők mégis mások voltak. A hagyaték... kissé összeszedtem magam. Egy csendes esztendő Olaszországban... egy jó asszony... azaz — megakadt — semmi, szerencsétlen voltam azzal is. Elúszott minden, minden számításom megbukott. Szerencsétlen voltam, vagy ügyetlen? Az ügyetlenség már maga is szerencsétlenség.

— Az ember él — folytatta —, és nem tudja, miért él? Kinek van szüksége reá? Az én életemre nem volt semmi szükség. Ha nem éltem volna, most talán minden megvolna. Rég... meg kellett volna halnom...

A betegre nézett várakozón. Egy jó szót várt, egy szerető tekintetet. Az öregasszony lassan fiára emelte nézését. Mintha fejét is megbólintgatta volna. „Te szegény“ — mintha valaki halkán, messze ezt suttogta volna.

Tamás úgy érezte, hogy meleg áram indul s már el is mosta az esztendők felgyült tartózkodását. Ideges ellágyulás fogta meg, hogy egyszerre meztelenül anyja elé tárja lelkét. Közlelebb húzta székét.

— Nincs már semmi, anyám, ez a ház... — Megtorpant. A gyávaság erősebb volt e percben, mint az őszinteség. Az egyenesnek indult vallomás elhajolt. — Ez még az enyém — folytatta ravaszkodva —, ezzel még lehetne... megkísérelni... ha eladnók...

Az asszony szempillái lehullottak, csontos, hegyes álla felcsúszott és keményen összecukta száját.

Tamás izgatott lett. Hamar túl akart lenni a Csimborasszón, amiért ide jött.

— Anyám, szegény jó anyám, meg kell mondanom...

— Mit? Mi az? riadt az asszony. — Mi?

Az ember torka száraz lett.

— Meg kell tudnia — mondta rekedten —, ha rettenetes is lesz, meg kell tudnia, hogy én... ezt a telket is... ezt az utolsót... egy kétségbeesett pillanatban, egy végső kísérletképen... vissza akartam nyerni mindent... azt hittem...

— Mi az? Mi az? — lihegett az asszony.

A férfi felnyílt szemmel nézett reá. Aztán szájára szállt az igazság és rávigyorgott az öregasszonyra.

— Eladtam ezt is...

... Nagy ütés volt. Az asszony egész testében megvonaglott tőle.

— Hát igaz? — sikoltotta és rámeredt fiára. A rémület szinte megemelte testét. Úgy nézett egy pillanatra reá, mint álmából felvert áldozat a rablógyilkosra. — Hát igaz — nyögte rekedt-fulladtan. Kezei a levegőbe lódultak és ottmaradtak és arca valószínűtlenül értelmetlenné vált. Aztán összegörnyedt, összeroskadt, kínlódva a másik oldalra, két karjára, a székek karjára és úgy maradt ott, rákapcsolva elcsodálkozó nézését a két gyertyatartó között mosolygó gyermekarcra.

Az ember gyötörődve ült. Most, hogy így újra belenézett a valóságba, maga is megszdült, mintha mélységre hajolt volna. De összeszedte magát s folytatta:

— Tudta, úgy-e? Látja, nem volt nyugtom, éreztem, hogy ez minden rossznál rosszabb lesz, mint amit eddig tettem. Ha eddig átkozott voltam, most kárhozott leszek. Az ember megéri, ha nagy fájdalmat okoz. Visszaérzi. Hát azért jöttem, hogy valahogyan... megértse a dolgot... s ha nem is mindjárt... bocsásson meg.

Nagy lélekzetet vett s a székek karjára tette kezét.

— Magyarázattal tartoznék, tudom. Ezt az egyet nem lett volna szabad. Vannak dolgok, amiken összetörik az ember, de alkudni felettük nem tud. Milyen drága volt ez a régi ház? Hogy ragaszkodott hozzá. Emlékszem, gyermek voltam, a fejemre tette kezét s úgy mesélt arról az ósanyánkról, aki sok szenvedés után itt talált megnyugvást. — Ezt meg kell tartani, fiam — mondta. — Mert így mondta, úgy-e? Emlékszem rá. Mindig is emlékeztem. És mégis eladtam. Eladtam.

Az öregasszony ült elfordult testtel. Nem felelt. A férfi tovább vezekelt.

— Miért tettem? Gyöngeségből? Hitványságból? Ki mondja meg, hol végződik a gyöngeség s hol kezdődik a hitványság? Csak azt tudom, hogy minden rossz volt az életben, amit csináltam. Csupa kapkodás, csupa terv, készülődés és abbanhagyás. Nagy nekibuzdulások és könnyű ellankadások. Irigyelni, rágni, marni, előretörni és örökké mást akarni. Ez volt mindig. Tanítottattak, tiszta kitünővel végeztem az iskolát, hazugság volt, látszat, becsaptam az iskolát. Egyetemre jártam, költöttem a pénzt, híztak a kávék. Állásba jutottam, útam, gazdálkodni kezdtem, húztam a hasznos rablómódra, be akartam csapni a földet, az Istent... pedig én, elhíheti anyám, mindig csak jót akartam.

Lehajtotta fejét. Sokáig hallgatott.

— Szerencsétlenek vagyunk — mondta aztán. — Elment az élet felettünk. Ne haragudjék, anyám. Semmi alapom reá, hogy kérjem és mégis kérem, erre az egyre kérem csak: bocsásson meg.

Elhallgatott, várt. Az öreg test a karosszékekben mozdulatlanul ült, nem felelt.

Nem felelt.

A férfi szomorúan nézett reá. Aztán hirtelen megdőbönt. — Alig szólt még — gondolta —, pedig öntudatnál van és én — porig aláztam már magam.

— Anyám...

Nem jött válasz.

— Anyám... nem tudok így élni...

Senki sem felelt.

— Anyám, nem akarok úgy meghalni...

— Csak annyit mondjon...

— Csak egy szót szóljon...

Az öreg test nem mozdult, nem felelt.

A férfi fellobbant.

— Egy rossz régi ház miatt! Hát mi van abban? Van száz és ezer olyan a világon! Kövekhez kössük az életünket? A világ mindenütt egyforma. Az ember, az élet a fontos, nem a föld. Eladtam a házamat: hát mi van abban? Itt vagyok, két kezemmel dolgozni fogok, magáért, eltartom, elmegyünk messze, az emberek mindenütt egyformák, mind testvérek és mind elátkozottak... Feleljen hát!

Az asszony fölé hajolt, látta, hogy nyitva a szeme.

— Nem felel? — kiabálta. — Pedig maguk is hibásak, hogy ide jutottam. Elmaradt, buta csökönyösséggel ragaszkodtak dolgokhoz, növelték bűneiket, csókolták a meghalt isten lábát...

Felugrott. Megragadta az asszony karját és durván felrántotta.

— Feleljen hát!

Az összeaszott kis test a rándításra megfordult a székből, feje elbillent, két nyitott szeme belenézett a haragos ember arcába.

Tamás kihúzott testtel állt előtte. Ez a póz rég mindig bevált. A puha anyai harag kitért s felduruzsolt a kiengesztelődő bocsánat.

Nézte várakozó arccal anyját. Nézte — és lassan elkezdett reszketni. Az asszony arca viaszszínűvé vált, a két régi szem nyitva volt, de nem haragvó fiára nézett, hanem azon át nagy, érthetetlen messzeségekbe... Beesett, vértelen ajkai könyörtelenül, szinte kétségbeesetten összecsuhták száját. Nem felelt.

Nem felelt.

(Marosvásárhely.)

Balogh Endre.